

Teresa av Avila – en liten guide till hennes skrifter

Av biskop Anders Arborelius, karmelit

Varje människa som vill leva meditativt och upptäcka bönen värld behöver hjälp av andra människor. För att växa in allt mer i vänskapen med Gud, alltså i bönen, behöver vi också mänskliga vänner, som kan delge oss sin gudsgemenskap. Och i de heligas samfund är allt gemensam egendom. Helgon och mystiker slår inte svartsjukt vakt om sin personliga erfarenhet av Guds mysterium utan längtar efter att få bli våra vänner för att så få göra oss till sanna gudsvänner. Ett typexempel på ett sådant meddelsamt helgon är Teresa av Avila (1515–1582) – eller Teresa av Jesus som hon hette som karmelitinna och rätteligen bör kallas, eftersom Jesus är den absoluta medelpunkten i hela hennes spiritualitet.

Med fog kan man kalla henne en vänskapens mystiker, och den som försöker lära känna henne genom hennes skrifter kan knappast undgå att bli vän med denna både djupt andliga och mycket mänskliga kvinna och genom henne ledas in i det vänskapens mysterium som bönen är. Ändå måste en liten brasklapp infogas: för många svenskar är just denna Teresas kombination av sublim mystik och äkta mänsklighet lite svårsmält, ja, en aning omskakande och oroande. Men just därför kan Teresas person och budskap vara så befriande för alla som fastnat i en viss föreställning om hur man måste vara för att vara “religiös” och “förandligad”.

I sina skrifter delar Teresa frikostigt med sig av sin mystiska erfarenhet av mötet med Gud i bönen och samtidigt ger hon oss liksom i förbifarten fritt tillträde till sitt eget hjärta, och vi får så lära känna denna moderliga och humoristiska kvinna inifrån. Vi får del av ett djupt personligt vittnesbörd när vi läser det som Teresa skriver, ja, läsaren riktigt känner att Teresa vänder sig direkt till honom. Men ändå är det i lika hög grad ett universellt budskap som Teresa av Jesus vill förmedla: det glada budskapet att Gud blivit människa i Jesus för att genom honom förena varje människa med sig i en evig vänskap, som vi redan här och nu får del av i bönen.

Just eftersom Teresas budskap är så allmängiltigt och universellt, ja, som ett eko av det Bibeln uppenbarar, har hon blivit utsedd till kyrkolärare (1970). Hon har således något att lära alla och envar. När vi läser någon av hennes skrifter kan vi alltså vara förvissade om att vi fått ett helt autentiskt uttryck för den kristna tron och mystiken i våra händer – och till på köpet förmedlat av en livslevande och högst medryckande skribent. Fromma böcker är ofta tråkiga, men de behöver inte vara det! *Tolle, lege* – tag och läs! De ord som Augustinus fick höra gäller också oss, nutida svenskar, som faktiskt har möjlighet att få läsa de flesta av Teresas skrifter på nutidssvenska. Men vad skall man då börja med?

Boken om mitt liv

Jo, det faller sig nog rätt naturligt att först gripa tag i Teresas självbiografi, den bok som hon själv kallat *sin själ*. Liksom Augustinus' *Bekännelser* hör den till den klassiska litterära genre där en människa öppnar sitt hjärta på vid gavel och öppen hjärtigt beskriver sin väg till Gud eller rättare sagt Guds väg till hennes hjärta, alltså hans sätt att ta henne allt mer i besittning. När Teresa talade om denna bok, kallade hon den därför också *En bok om Herrens nådegärningar*. Det är Gud som i sin nåd tränger sig in i Teresas, ja, i varje människas liv för att leva i vänskap med henne. Bönen är för henne ett privilegierat uttryck för denna vänskap mellan Gud och människa: "den inre bönen synes mig inte vara något annat än vänskapligt umgänge och flitiga samtal i ensamhet med den vi vet älskar oss" (8,5).

Samtidigt som *Boken om mitt liv* är en djupt personlig beskrivning av Teresas eget liv och utveckling är den också en slags allmängiltig avhandling om börens praktik och teologi. Det objektiva och subjektiva går in i vartannat. Vi kan alla känna igen oss i den mänskliga svaghet som Teresa så naturligt och ödmjukt blottar för oss. Men samtidigt är det denna ödmjuka självkänedom, alltså den realistiska insikten i sanningen om oss själva – som är raka motsatsen till allt självupptaget sysslande och pysslande med vår egen hopplösa situation – som får oss att i full tillit överlåta oss åt honom som är själva Sanningen. Bönen är just mötet mellan vår fattigdom och hans fullhet. Det är denna övertygelse som befriar Teresa på djupet. "Den som har en sådan god vän vid sin sida kan uthärda vad som helst. Han hjälper och styrker. Han sviker aldrig. Han är den sanne vännen" (22,6).

Brev i urval

Men Teresa är inte bara "expert" på vänskapen med Gud, bönen, utan också djupt förbunden med otaliga mänskliga vänner. Det är denna sida i hennes väsen som blir särskilt tydlig i hennes brev. Här får vi verkligen lära känna Teresa som den ömma medmänniska hon var. "Vad som kanske mest slår oss när vi läser Teresas brev är att hon är så naturlig och opretentiös. Man tycker nästan att man ser henne framför sig: hur hon enkelt och rättframt och med glimten i ögat pratar med sina vänner, och hur vi också får räknas bland dessa vänner.

Visserligen ger breven inte samma förtätade andliga lära som hennes mystiska skrifter, men de ger oss ändå bilden av en mystiker, av någon som mitt i det dagliga livets bekymmer och omsorger lever *med, för* och *i* Gud. Gud är alltid närvarande i hennes brev, han är den tredje parten i den dialog som hon söker upprätthålla med sina brevvänner" (*Förord*, sid 10).

Terasas brev hör också de till en klassisk litterär genre, ja, man har inte ens tvekat att jämföra dem med Paulus' brev. Så skriver Teresas lärjunge – för liksom Paulus själv hade hon gott om sådana – fader Gracián: “Hon efterföljde den ärorike aposteln Sankt Paulus, som hon var högeligen hängiven, genom att styra sina kloster medelst brev, vilka hon brukade skriva till sina priorinnor och varje annan nunna som var i behov av råd eller förmaning och dessutom skrev hon också till prelater och annat ordensfolk.” Och inte nog med det: både duvuppfödare och adelsmän, ja, självaste kungen, Filip II, hörde till dem hon försökte föra in i en djupare vänskap med Gud genom att dela med sig av sin egen vänskap.

Klosterstiftelserna

För att bli vän med en människa måste man också veta något om vad hon gör, vad hon ägnar sitt liv åt. Teresas livsverk bestod inte i första hand i att skriva en massa brev och böcker (det var något som hon fick stjäla sig lite tid till, ofta fram på småtimmarna!) utan i att reformera karmelitorden och att stifta nya kloster, där man skulle viga sig helt och fullt åt Brudgummen och Vännen, Jesus Kristus, och samtidigt “leva i systrakärlek” (13,5). I de sjutton kloster Teresa stiftade för systrar skulle det råda ett vänskapens klimat.

På ett mycket levande sätt skildrar hon hur dessa kloster kom till trots människors motstånd och intriger. När ett kloster efter tusen sorger och bekymmer kommit till stånd, jublar Teresa över att ännu ett hus – “ett Jungfru Marias lilla duvslag” som hon säger – upprättats, där Gud blir älskad och tillbedd. Och samtidigt vill hon med sin ömsinta humor och kvinnliga realism i sina systrar inpränta “vilken stor ynnest Gud bevisat dem genom att utvälja dem för sig och befria dem från att vara underkastade en man, något som ofta tar livet av en kvinna – och Gud give att han inte dödar hennes själ också!” (31,46).

Klosterstiftelserna tillhör en annan litterär genre som vi också möter i Bibeln.

Apostlagärningarna, som skildrar hur de första kristna församlingarna kom till, rymmer också samma blandning av historieskrivning och personskildring, samtidigt som tyngdpunkten ligger på Guds handlande och ingripande i livets högst konkreta händelser. Ja, *Klosterstiftelserna* har ännu en viktig likhet med Apostlagärningarna: det är alltid Kyrkans liv och inre mysterium som står i centrum.

“Terasas reform av karmelitorden syftar ju ytterst till hela Kyrkans reform, hennes avsikt är inte bara att ge de enskilda nunnorna en miljö vars yttre avskildhet gör dem i stånd att leva i inre samling och så bli helgade. Teresa har alltid helheten för ögonen: Kyrkans allomfattande, katolska mysterium, som i sin tur är helt inriktat på Kristus. De individuella systrarnas helgelse är alltid infogad i detta vida perspektiv” (*Förord*, sid 11).

Fullkomlighetens väg

Detta vida – universella, katolska, ekumeniska, ja, globala (egentligen är ju alla dessa ord synonymer!) – perspektiv möter vi på ett ännu mer uttalat sätt i denna bok, som Teresa skrev till systrarna i det första kloster hon stiftade, S:t Josef i Avila. Här betonar hon kraftigt bönen och det kontemplativa livets betydelse för hela Kyrkan, för hela gemenskapen. Systrarnas stora uppgift är att genom sin bön bistå Kyrkan som då – som nu – stod mitt uppe i en svår brytningstid. Deras personliga gudsvänskap bidrar till hela Kyrkans tillväxt i nåd och helighet. Teresa såg uttryckligen reformen av karmelitorden och instiftandet av nya kloster som ett bidrag till hela kyrkans reform, ja, till alla kristnas fördjupade vänskap med den gudomlige Vännen.

Denna vida bakgrund, där Kristi och Kyrkans mysterium står i centrum, är ytterst viktig för att förstå Teresas tänkesätt och handlande, särskilt i vår extremt individualistiska tid, där ofta tron blivit en ren privatsak, ja, ren och skär privatreligion, och bön och meditation tyvärr ofta lätt får något av självtillfredsställelse, ja, “ego-tripp” över sig. Men Teresa försummar för den skull inte människans helt rättmätiga personliga och unika gudsförhållande, som också måste komma till uttryck i bönen. *Fullkomlighetens väg* är en bra förebild på hennes balans och jämvikt mellan det allmängiltiga och personliga.

Här framhåller hon just att bönen, ja, hela det kristna livet är en personlig väg, som var och en måste gå. Redan i urkyrkan betonade man att kristendomen är själva vägen till Livet och alltsedan dess har kristna författare försökt skildra den väg som livet i och med Kristus är på det sättet: ibland som en bergsbestigning, ibland som en stege, ibland som en ökenvandring – och det gör ju redan det Gamla Testamentet i *Exodus*.

Teresa använder alltså ännu en gång en klassisk litterär genre – och i dubbel måtto, för en stor del av *Fullkomlighetens väg* är dessutom en kommentar till *Fader vår*. Teresa “förundrar sig” (*me espanta*, säger hon ofta och gärna på spanska för att understryka hur Guds handlande fyller henne med glädje och tillbedjan) över hur denna bön, som Jesus själv lärt oss, “omfattar hela den andliga vägen, ända från början till dess Gud blir ett med själen och låter den dricka i stora drag ur källan med det levande vattnet” (42,5).

Den inre borgen

Samma grundton möter oss också i denna bok, som otvivelaktigt är Teresas mästerverk, ja, en av mystikens absoluta höjdpunkter. Också här ses bönen som en väg, som en dynamisk tillväxtprocess. “Jag håller det för omöjligt att kärleken kan nöja sig med att förbli stående på ett och samma ställe” (VII, 4,9).

I *Den inre borgen* skildrar Teresa bönen utveckling mot en allt djupare mystik. Kärleken driver den bedjande människan ut på en vandring inåt, till den innersta boningen i den inre borg hon är och där Gud själv bor. "Man kan betrakta vår själ som en borg helt och hållet av diamant eller mycket klar kristall. Den har många rum, liksom himlen har många boningar. Och om man noga betraktar den, så är den rättfärdiges själ ingenting annat än ett paradiset som han sade sig finna behag" (I, 1,1).

Bönen är alltså en inre vandring – och *Inre vandring* heter just Wilfrid Stinissens kommentar till *Den inre borgen*. Genom dopet är människan redan bebodd. Gud har i hela sitt treeniga mysterium tagit sin boning i henne. Det är i detta faktum som människans största skönhet ligger. Men tyvärr är det många som ännu inte upptäckt denna sin sanna värdighet. Med sin sedvanliga drastiska realism beskriver Teresa deras situation: "de själar som inte ber liknar kroppar drabbade av paralytisk eller lamhet; de har fötter och händer men kan inte bruka dem.

Sålunda finns det själar som är så vanföra och så insnärjda i de yttre tingerna att det inte finns någon bot för dem och de förefaller alldeles oförmögna att gå in i sig själva. Det har blivit deras vana att umgås med de kräldjur och odjur som huserar runt omkring borgen, så att de rent av blir dem lika, och fastän deras natur är så rik att de kunde ha umgänge med ingen mindre än Gud, finns det ingen hjälp för dem" (I,1,6).

Men för dem som verkligen vill omvända sig och leva i bönen umgänge med Gud är Teresas bok till ovärderlig hjälp. I var och en av de sju boningarna, vilka i sin tur består av många – ja, t o m "en miljon" (I,1,12) – rum och underavdelningar, beskriver hon hur Gud steg för steg tar den bedjande människan i besittning och överöser henne med sin kärleks gåvor.

Men "ingen må tro att själarna får dessa gåvor enbart för att njuta av dem – det vore en villfarelse – ty Hans Majestät kan inte ge oss någon större gåva än ett liv som efterliknar det hans mest älskade Son levde" (VII, 4,4). I kristendomen är all mystik, även den högsta, märkt av Kristi kors. Ingen kan nå fram till mystikens höjder utan att efterfölja Kristus i sitt liv. Det finns ingen uppståndelse utan kors.

(Ur *Rundbrevet om retreat och meditation*, Stiftelsen Berget, nr 1/1989)